

роковин 16/29 квітня 1918 р. // Сучасність. – 1992. – № 6. – С. 63–76.
12. Мостяев О. І. Українознавство в контексті культурно-цивілізаційного підходу // Українознавство. Вісник Київського університету ім. Тараса Шевченка. Вип. 5. – К., 2001. – С. 10–15. 13. Политология // <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 14. Помульницький В. А. Україна і всесвітня

історія. – К., 2002. 15. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. А. Философия науки и техники. – М., 1996. 16. Шаблій О. Суспільна географія: Теорія, історія, українознавчі студії. – Львів, 2001. 17. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – К., 2006.

Надійшла до редакції 26.06.07

Т. Воропаєва, канд. психол. наук

ПРОБЛЕМА РЕКОНСТРУКЦІЇ КИЇВСЬКОГО ПАНТЕОНУ 980 Р. В ПРАЦЯХ М. КОСТОМАРОВА

В статті проаналізована праця М.Костомарова "Слов'янська міфологія".

The Mykola Kostomarov's work "Slavic mythology" is analyzed in the article.

Проблема реконструкції міфологічного світогляду русинів-українців є надзвичайно актуальною і належить до тих, наукове осмислення яких диктується нагальними потребами наукового забезпечення процесу духовного відродження України. Але ці питання, зокрема, проблема реконструкції київського Пантеону, ще не розглядалися цілісно, з опорою на системно-структурний принцип викладу матеріалу.

Одним з перших розпочав дослідження міфологічного світогляду русинів-українців визначний український історик, етнограф, письменник і публіцист М. Костомаров. Відомий вчений очолив кафедру російської історії Київського університету у червні 1846 р., але вже наприкінці березня 1847 р. він був заарештований у справі Кирило-Мефодіївського товариства, організованого ним разом із В.Білозерським, М.Гулаком, П.Кулішем і Т.Шевченком. В результаті розгрому Кирило-Мефодіївського братства (головною метою діяльності якого було, на думку вченого, "воскресіння України") М. Костомаров був на рік ув'язнений у Петропавлівській фортеці (Петербург), а потім висланий до Саратова. Прикметно, що владю (міністром освіти графом С. Уваровим і архієпископом Інокентієм (Борисовим)) була заборонена як магістерська дисертація М. Костомарова "Про причини та характер уній в Західній Русі" (1842) (весь тираж цієї книги, окрім кількох примірників, був знищений), так і праця "Слов'янська міфологія" (1846).

Наукова спадщина М.Костомарова є колосальною, він вважається фундатором народницького напрямку в українській історіографії. Етнонаціональна проблематика розроблялась вченим у багатьох працях, передусім у тих, де підкреслюються особливості історичного розвитку України. Праця М.Костомарова "Слов'янська міфологія" стоїть в ряду найвидатніших досліджень світоглядних, космологічних та релігійних уявлень людності дохристиянської епохи. Але після розгрому в 1847 р. Кирило-Мефодіївського братства та арешту "братчиків", вона була вилучена з обігу і майже повністю знищена. Проте фундаментальна розвідка М.Костомарова не була втрачена для дослідників і дійшла до наших днів. Ця праця має величезне значення для славістики, українознавства, культурології та фольклористики.

Основною метою нашого дослідження є аналіз праць, присвячених різним баченням язичницьких богів, уведених князем Володимиром Святославичем в київський Пантеон (це твори таких відомих вчених як І. Нечуй-Левицький, І. Огієнко, І. Франко, В. Топоров, Я. Боровський, М. Попович, Г. Лозко та ін.). Ця мета реалізується з опорою на системно-структурний принцип викладу матеріалу.

У своїй праці "Слов'янська міфологія" М.Костомаров аналізує єгипетську, іранську, скандинавську міфологію, використовує греко-римські паралелі. Його висновки підтверджуються сучасними дослідженнями [1; 2; 9; 11; 13; 14; 15; 17; 18; 20]. Наприклад, божества київського Пантеону за своїми функціями є подібними до божеств давньоримського Пантеону. Зокрема, сім давньоримсь-

ких божеств (і планет) дали назви дням тижня: понеділок – день Місяця, вівторок – день Марса, середа – день Меркурія, Юпітер – день четверга, п'ятниця – день Венери, субота – день Сатурна, неділя – день Сонця [17, с. 176]. Божества київського Пантеону також були розподілені відповідним чином: понеділок репрезентував Велес, вівторок – Хорс, середа – Дажбог, четвер – Перун, п'ятницю – Мокош, суботу – Семаргл, неділю – Стрибог [13, с. 19–183].

М.Костомаров аналізує міфологію західних та східних слов'ян, ідею втіленості сонячного начала, яку репрезентують солярні божества, розглядає постаті Триглава і Свантовита, архетипний образ Світового дерева [6, с. 35–40]. Реконструкція М. Костомаровим Пантеону західних слов'ян, в якому центр представляв Радегаст (що відповідає українському Дажбогу), схід (і весну) – Яровіт, південь (і літо) – Руевіт, захід (і осінь) – Поревіт, північ (і зиму) – Поренут [6, с. 35–44], дозволяє застосувати системний підхід до реконструкції київського Пантеону, який був більш складним.

Відомо, що в 980 р. князь Володимир Святославич створив у Києві Пантеон язичницьких богів. Це місце стало релігійним центром Київської Русі. За літописом, капище Володимирових богів знаходилося в центрі давнього Києва, на Бабиному торжку (це міська площа Верхнього Києва X–XIII ст., яка виконувала і торговельні, і парадні функції). Залишки святилища виявлені при археологічних розкопках 1975 р. біля будинку № 3 на Володимирській вулиці [5, с. 475]. Божества київського Пантеону згадувалися у багатьох творах ("Повість минулих літ", "Слово про Ігорів похід", апокриф "Бесіда трьох святих", "Слово, як погани кланялися ідолам" (бл. 1060) та ін.).

Велес згадується в давньоруських джерелах, починаючи з угоди русинів з греками 907 р. ("Повість минулих літ"), і виступає як бог худоби, багатства і достатку, чередників та музик (до нашого часу збереглося побажання, пов'язане з Велесом, – "Будь багатий, як кожух волохатий!"). В угодах з греками Велес співвідноситься із золотом, а Перун – із зброєю. Охороняючи худобу Велес міг виступати проти Перуна. Велес вважався опікуном усього тваринного світу, він навчив русинів пасти і лікувати худобу, запрягати тварин, доїти молоко, отримувати м'ясо та шкіру. "Первісно Велес був покровителем духів Предків. Велес – зв'язковий світів живих людей і покійних родичів" [9, с. 135]. Велес добре грав на сопілці і навчав цьому людей. "За легендою, коли між полянами і древлянами зчинилася сутичка "за межу", то пролиття крові зупинила Велесова гра" [18, с. 441–442]. Іменування Бояна Велесовим онуком в "Слові про Ігорів похід" відображає давній зв'язок культу Велеса з мистецтвом, з обрядовими піснями і поезією. Зв'язок Велеса з давніми землеробськими культурами також очевидний, що підтверджує обряд "Велесової бороди", який зберігся до наших часів.

Оскільки Велес вважався опікуном господарства, ремесла, купецтва і торгівлі, то його статую і було встановлено на Подолі, в районі, де мешкали переважно

ремісники, торговці, купці та простий люд. Кумир Велеса стояв на березі річки Почайни, куди у 988 р. його і було скинуто за наказом князя Володимира. Капище Велеса було розташоване на лузі, біля дороги, яка вела на Оболонь з Верхнього міста, до нього йшла стежина, що пізніше трансформувалася у вулицю Волоську (яка існує й нині між вулицями Борисоглебською та Оболонською). Оскільки в християнську добу Велес був асимільований і замінений християнським покровителем худоби Святим Власієм, то на цьому місці пізніше збудували церкву Святого Власія (у літописах під 1187 р. покровителем худоби вже названо саме цього святого), відомо, що вона знаходилась у Києві на вулиці Нижній Вал (в 1651 р. церкву спалили польські шляхтичі [5, с. 109]).

Велес, який був пов'язаний з нижнім світом, міг бути розташований лише в межах Нижнього міста (Подолу), а не Верхнього (до речі, на зображеннях Збруцького ідола володар підземного світу Велес тримає на собі землю, де живуть люди). Той факт, що 988 р. були знищені не тільки ідоли Перуна, Дажбога, Хорса, Стрибога, Семаргла і Мокоші (які були розташовані у межах Верхнього міста на Старокиївській горі), але й ідол Велеса, свідчить про цілісне, системне сприймання киянами цих семи богів у X ст. Співвідношення топографічного й географічного розташування київського Пантеону [1, с. 56–69] та ідола Велеса на Подолі дозволяє зробити висновок, що ці об'єкти пов'язані в одну систему, цілісність якої базується на засадах міфологічного світогляду праукраїнців.

З Велесом пов'язуються витоки уявлень багатьох слов'янських народів про понеділок як про "важкий" день: "символічний зв'язок понеділка з Місяцем, який завжди асоціювався із загробним світом, звичай понеділкувати, тобто поститися в понеділок, а також поминати в цей день померлих" тощо [14, с. 163]. Ім'я Велеса залишилось в багатьох географічних назвах України, зокрема, на Вінничині та Тернопільщині.

Вівторок репрезентує сонячне божество іранського походження Хорс. Відомо, що на південних теренах України досить довгий час тривала слов'яно-сармато-аланська взаємодія, що й обумовило "вростання" божеств іранського походження в язичницьку свідомість праукраїнців. Хорс – це бог сонця, "око неба" (відомо, що "око" божества у межах міфологічного світогляду порівнюється із стрілою, випущеною з лука [16, с. 12]), обожнене сяюче сонце, перемогти його ніхто не може, адже він піднімається вище за всіх на небі [13, с. 200]. Він потрапив на Русь через сарматські впливи (був відомий у Тмуторокані та в інших місцевостях Русі). На теренах сучасної України є багато географічних назв, пов'язаних з цим божеством.

Теонім "Хорс" є близьким до осетинського божества Хура, мансійського божества "Корс-Торум", до інгушського "кур-харс" (жіночий головний убір), до грузинського слова "хварсакі" (спека), – все це іранізми з явними солярними конотаціями [11, с. 594–599].

Середу репрезентує Дажбог, який є богом сонця і світла, подателем добра, представником Сонця на Землі, символом чоловічої духовної сили. Відомо, що теонім Бог виник у пізньослов'янську добу і походить від іранського "Бхага" (той, хто розподіляє багатство), репрезентуючи і духовний, і матеріальний смисл.

Дажбог є Сварожичем, тобто сином Сварога і Лади, заступником природи і людей, законодавцем (започаткував літочислення за сонячним календарем), захисником орачів і сівачів. Він вважається предком русів, його онуками називають воїнів із "Слова про Ігорів похід", а також Кия, Щека, Хорива та Либідь. В Україні (на відміну від Росії) і сьогодні є дуже багато прізвищ, які семантично споріднені з цим божеством – Божук, Божедай, Боженко, Божич, Дайбоженко та ін.

Верховним богом Київської Русі та головним язичницьким божеством русинів був Перун, бог грому і блискавок, покровитель київського князя та його дружини. Він вважається богом війни, але його прерогативою є боротьба зі злом. Перун є господарем неба і небесних явищ, він уособлює поєднання небесного вогню та небесної води. Його атрибутами є коні, колісниця, молот, лук, стріли і каміння. Відомо, що народна уява наділяла громові стріли ("божі стріли") як магічною, так і лікувальною силою. Наші пращури уявляли, що грім та блискавка дає землі плодючу силу. В київському Пантеоні він займав головне місце, яке свідчило про його владу над чотирма сторонами світу, в нього була срібна голова і золоті вуса. Його днем вважався четвер (що відповідає семантиці римського Юпітера, скандинавського Тора та фінно-угорського Укко).

Уведення князем Володимиром культу "бога богів", верховного божества держави свідчило про його неусвідомлене прагнення до запровадження державного монотеїзму [2, с. 213]. Відомо, що в християнську добу Перуна замінив християнський пророк Ілля.

Якщо другорядні кумири київського Пантеону були порубані й спалені, то Перун був скинутий у Дніпро [2, с. 261]. Тут варто згадати, що противник Перуна Велес також був спущений у річку. Те, що Перуна ні в Києві, ні в Новгороді не рубали й не палили, а просто волокли по землі до річки, відповідно з особливим ритуалом, а потім зіштовхнули у воду і, відштовхуючи від берега, змусили прямувати за межі держави, свідчить про те, що це божество все ще мало силу і значення для населення [2, с. 213–215]. В українських прислів'ях, приказках та повір'ях про грім та блискавку збереглися численні сліди вірувань у бога-громовержця Перуна.

П'ятницю репрезентувала Мокош (Макош, Мокуша), єдине жіноче божество київського Пантеону. Вона уособлювала жіночу життєву силу, була землеробським божеством, богинею достатку, матінкою врожаю. Мокош була покровителькою жіночих робіт (прядіння, ткацтво тощо). Вважалось, що вона охороняє вогонь блискавки, пряде палаючу нитку із священних вогнів (ці функції зближують її з іншими індоевропейськими богинями Доли). Вона репрезентує жіночу життєву силу та уособлює життєтворче поєднання вогню й води. Мокош була замінена християнською Параскевою-П'ятницею. В Україні є кілька географічних назв (на Київщині та Чернігівщині), які пов'язані з постаттю Мокоші.

Днем Семаргла була субота. Це охоронець рослин, бог насіння, паростків, озимих посівів, коріння рослин. Сьогодні загальноновизнаною є думка, вперше висловлена в 1876 р. А.Петрушевським і детально розроблена К. Тревер, про те, що Семаргл ідентичний давньоіранському Симургу, який виступає або в образі гігантського птаха, або (вже під іменем Сенмурв) в образі птахозвіра. Семаргл репрезентується крилатим псом (тут поєднані образи собаки та пташки), який сторожить озимі посіви і відповідає за їхнє проростання. Крила Семаргла свідчать про те, що він може панувати на землі, в повітрі і на воді. Він є і благодатною, і демонічною натурою (у давніх іранців собака вважалась нічним охоронцем та "благим створінням" [14, с. 163]). Семаргл охороняє вхід у потойбічний світ. Вважається, що саме він приніс з неба на землю пагінець Дерева життя [13, с. 174].

Додавання в кінці імені Смург букви "л" можна розшифрувати наступним чином: морфема Сим ("сім") означає сім літніх місяців (з березня до вересня включно), а морфема "гл" є скороченням слова "голова" (сучасні вчені схильні виводити ім'я Семаргла від давнього "Семиглав" [11, с. 493]). В давнину полікефалія божества означала його всемогутність та невразливість. Про особливий статус Семаргла свідчить сакральне число сім, присутнє в його імені. Образ Семаргла було вико-

ристано на давньоруських браслетах, колтах, на стінах Борисоглібського собору в Чернігові тощо [1, с. 26–27].

Неділю репрезентує Стрибог. Це бог повітряної стихії з солярними конотаціями, оскільки він репрезентує літо. В єгипетській енеаді богів божество Шу (що уособлює повітря) так само, як і Стрибог, розділяє небо і землю. Потрібно підкреслити, що "повітря містить в собі основні першопринципи і начала життя: асоціюється з диханням і пов'язаною з ним мовою" [20, с. 97]. Співвіднесення божества повітря з вітром є більш пізнім явищем, адже лише "переміщення повітря в просторі створює вітер" [20, с. 96]. Ще пізніше виникають "морські функції" у такого божества, адже перед виходом у море люди звертались саме до богів, які керують вітрами [20, с. 97].

Стрибог є дуже давнім божеством, яке уособлювало літнє небо, вітри, море, явища погоди. Його атрибутами є лук, стріли, сагайдак, гусли. У "Слові про Ігорів похід" вітри названі Стрибожими онуками. Але Стрибог "керує" не тільки вітрами, але й півднем. У зв'язку з цим потрібно згадати висновок І.Франка: "В українців ... хати мають ... одну спільну рису: всі вони вікнами обернені на південь" [19, с. 14]. В межах давньоукраїнського міфологічного світогляду оберненість на південь пояснюється дуже просто: в давнину уявляли, що саме на півдні розташований Стрибог, який за допомогою своїх стріл розподіляє багатство і благодать (ця функція Стрибога тісно пов'язує його з Дажбогом). Культ Стрибога був доволі поширеним на теренах України, на це вказують деякі географічні назви на Київщині та Чернігівщині [1, с. 26].

Відомий російський дослідник М.Васильєв вважає, що київський Пантеон 980 р. потрібно розглядати не лише як загальнодержавний, але й як суто "южноруський" (тобто український), адже культи кількох богів "належать до вірувань південної частини східних слов'ян" [2, с. 215]. З цим висновком можна погодитись, адже залишки культів усіх божеств київського Пантеону чітко простежуються саме в українській культурі та на українських теренах.

Відомо, що знаменита "руська система координат" (Червона (тобто південна) Русь, Чорна (тобто північна) Русь та Біла (тобто західна) Русь) утворилась саме відносно "первісної" (або "внутрішньої") Русі (як центру цього простору). Відомо також, що така система географічних координат, що відповідає давній системі кольорової символіки, закріпилася в Середньовічній Європі після проникнення тюркських кочовиків [15, с. 35]. У зв'язку з цим координатами міфологічного простору праукраїнців (як і деяких інших слов'янських народів у добу язичництва) були: **центр** (вогонь, жовтий (золотий) колір), **схід** (небо, синій колір, ранок, весна, життя, вперед), **південь** (повітря, червоний колір, день, літо, праворуч), **захід** (земля, білий колір, вечір, осінь, смерть, назад), **північ** (вода, чорний колір, ніч, зима, ліворуч). При цьому захід та північ вважались "поганими" сторонами світу (хоча саме тут "зустрічалися" минуле і майбутнє), а схід і південь – "хорошими" (наприклад, зображення Збруцького ідола чітко співвідносяться зі сторонами світу: дві жіночі постаті – з північчю і заходом, а дві чоловічі – з півднем та сходом). Вогонь, повітря і небо вважались чоловічими елементами, а вода і земля – жіночими. Між усіма елементами даної системи існують чіткі паралелі та зв'язки, які стають ще більш зрозумілими, якщо увести в цю систему сім охарактеризованих вище божеств: Дажбог "керує" центром, Перун – сходом, Стрибог – півднем, Семаргл – заходом і Мокош – північчю.

Гармонійна єдність чоловічого і жіночого начал в українській культурі репрезентована в життєтворчих парах давніх язичницьких божеств, які представлені і в Пантеоні князя Володимира, і в зображеннях Збруцького ідола (Святовида, або Діда-Всевида). Але потрібно розрізняти процеси **світотворення** та **життєтворення**. Перший процес приводить до появи Неба, Землі, Сонця, Повіт-

ря тощо. А другий приводить до появи людей, він неможливий без участі гармонійних життєтворчих зусиль парних начал – Земного і Небесного, материнського і батьківського, тілесного і духовного. В українській міфології шлюбний союз чоловіка й жінки розглядається як явище найвищого, космічного порядку і репрезентується як з'єднання двох небесних світил – Місяця і Сонця.

Процес світотворення частіше здійснюється з використанням руху "за годинниковою стрілкою", який "представляє чоловічу енергію" [20, с. 439], а процес життєтворення, як правило, здійснюється з використанням руху "проти годинникової стрілки", який "представляє жіночу енергію" [20, с. 439]. У міфологіях та весільних ритуалах багатьох народів світу зафіксовано уявлення про те, що запліднення найкраще відбувається при використанні нареченими руху "проти сонця" [8, с. 39]. І київський Пантеон, і Збруцький ідол є репрезентантами обох цих процесів. Наприклад, в міфологічній системі київського Пантеону пори року розташовані "за годинниковою стрілкою", а дні тижня – "проти годинникової стрілки".

В міфологічних уявленнях праукраїнців репрезентовані не тільки уявлення про світотворення та життєтворення, але й надзвичайно важливі категорії – простір і час. При цьому в київському Пантеоні репрезентується **єдність простору** (схід, південь, захід, північ) і **часу** (весна, літо, осінь, зима, а також минуле, сьогодення і майбутнє).

В київському Пантеоні представлена **тривимірна модель світу**, де **горизонтальна** модель (яку репрезентують чотири божества) поєднується з **вертикальною** (яку репрезентують три божества). Вертикальну вісь координат (астрономічний простір) в київському Пантеоні представляють Велес (низ), Дажбог (середина) і Хорс (верх). Це пояснюється давніми уявленнями про поділ Всесвіту на три зони: небо, землю та підземний світ (дуже близькі за семантикою уявлення репрезентовані у міфологемі Світового дерева). Горизонтальну площину (антропогенний простір) в київському Пантеоні представляють Перун, Стрибог, Семаргл і Мокош. При цьому саме Дажбог (який репрезентує середину "вертикалі" і центр "горизонталі") поєднує "вертикаль" і "горизонталь" в цій системі міфологічних уявлень, а руські дружинники, які є "Дажбожими внуками", забезпечують відгороженість, "вкрайність", захищеність, уособленість та безпеку світу людей (центр уявляється як певна "точка відліку", і саме в сакральному центрі розміщене Світове дерево).

Відомо, що за "законами" космогонії в процесі відокремлення неба від землі формується опозиція "верх – низ", а також з'являється повітря, репрезентантом якого виступає Стрибог (в космогоніях індоєвропейських народів повітря вважається одним з перших елементів [20, с. 96]) і починається відлік земного часу (неділя, репрезентантом якої був Стрибог, в давнину вважалась першим днем тижня, а отже, якщо вести саме таким чином відлік часу, то Семаргл якраз і буде репрезентувати сьомий день тижня). При цьому в межах горизонтальної моделі світу лінія "південь (повітря) – центр (вогонь) – північ (вода)" є доволі обґрунтованою: "конденсація повітря створює воду – джерело життя, при його компресії виникає вогонь – умова виникнення усіх форм життя" [20, с. 96]. Варто підкреслити, що між повітрям (Стрибогом) та вогнем (Дажбогом) існує повна гармонія: Дажбог накопичує і дає добро, а Стрибог його розподіляє і поширює [11, с. 513]. Між вогнем та водою також існують тісні життєтворчі зв'язки. У тих давньоруських апокрифах, де описаний процес сотворіння людини, стверджується, що кров її береться від моря, або ж використовується ідея поєднання в крові стихій води та вогню, наприклад, підкреслюється, що кров людини

створюється з роси та сонця [10, с. 225–228], тобто з чоловічого та жіночого (або з "жовтого" та "блакитного").

В київський Пантеон входять солярні божества Хорс, Дажбог і Стрибог. Відомо, що сонячне проміння має чоловічу (стріла) та жіночу (веретено) репрезентації. І це також чітко відображено в київському Пантеоні у постатях Стрибога, який є уособленням повітря, та Мокоші, яка є уособленням води (саме цей аспект семантики образу богині родючості Мокоші перекликається з мотивами індійської космогонії, адже там згадуються "води, вагітні вогнем" [12, с. 288–289]).

В останній частині своєї праці "Слов'янська міфологія" М. Костомаров нагадує, що у мові кельтів слово "Русь" перекладається як "вода" [7, с. 42]. Системна концептуалізація та етнопсихолінгвістична інтерпретація індоіранської міфології і давньоукраїнських фольклорних текстів показує, що вчений абсолютно правий. Адже обидві назви нашої країни – і Русь, і Україна – є результатом міфологізованого когнітивного процесу високого космічного одухотворення давніми людьми рідної Матері-землі. Оскільки давня морфема "Ур" (та пов'язані з нею більш пізні морфемні "Ут" і "Ук") означає (як показали дослідження П. Вайцвага, М. Гусельцевої та інших вчених) сонячне світло, творчий принцип Все-світу, утіленість сонячного начала, то закономірно виникає діада "Ур – Ру", якій відповідають назви "Україна" – "Русь" (див. [3, с. 142–153] та [4, с. 119–126]), що означають "осонцена земля (країна)" – "осонцена вода". А оскільки в давньоукраїнській міфологічній системі земля пов'язана із заходом, а вода – із північчю (тобто з типово "жіночими" сторонами світу), то й відома міфологема "Мати сира земля" отримує свою чітку смислову інтерпретацію: земля тоді стає матір'ю, коли вона не тільки зволожена водою, але й запліднена сонячним промінням як благодатною небесною силою, яка забезпечує родючість землі [11, с. 172, 521]. Саме тому річка Неруса, розташована у Брянській області Росії, маркує

не тільки закінчення "осонценої та зволоженої" родючої землі (тобто території з найкращими у світі українськими чорноземами), але й український етнічний кордон.

Таким чином, проведений аналіз дав змогу не тільки простежити еволюцію уявлень сучасних вчених про давніх язичницьких богів Київської Русі, які вперше були проаналізовані М. Костомаровим, але й виявити ключові питання, які розкривають смисловий зміст міфологічного світогляду наших пращурів. Запропонований теоретико-методологічний підхід дає змогу проаналізувати в наступних розвідках семантику Збруцького ідола і порівняти його знаково-символічну специфіку з Пантеоном князя Володимира Святославича.

1. Боровський Я.Є. Світогляд давніх киян. – К., 1992.
2. Васильев М.А. Язычество восточных славян накануне крещения Руси: Религиозно-мифологическое взаимодействие с иранским миром. Языческая форма князя Владимира. – М., 1999.
3. Воропаева Т. Україна: соціор, геоціор, етносоціор // Україна просторова в концепційному окресленні Степана Рудницького. – К., 2003. – 246 с. – С. 142–153.
4. Воропаева Т. Етнонім "Україна" як консолідаційно-згуртувальний концепт: етнопсихолінгвістичний аналіз // Українознавство – 2007. Календар-щорічник. – К., 2006. – 240 с. – С. 119–126.
5. Киев. Энциклопедический словарь. – К., 1985. – С. 109.
6. Костомаров Н. Славянская мифология // Хроника – 2000. – Вып. 1. – К., 1992. – С. 34–51.
7. Костомаров Н. Славянская мифология // Хроника. – 2000. – Вып. 2. – К., 1992. – С. 35–49.
8. Кызылсов И.Л. Камень дыроватый // Этнографическое обозрение. – 1999. – № 4. – С. 37–50.
9. Лозко Г. Українське народознавство. – Харків, 1005.
10. Мильков В.В. Древнерусские апокрифы. – СПб., 1999.
11. Мифологический словарь. – М., 1991.
12. Норман Браун У. Индийская мифология // Мифология Древнего мира. – М., 1977. – С. 288–289.
13. Персонажи славянской мифологии. – К., 1993.
14. Полова Л.Ф. Время и календарь в традиционной культуре // Этнографическое обозрение. – 2001. – № 2. – С. 161–165.
15. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1999.
16. Рахимов Р.Р. "Завеса тайны" (О традиционном женском затворничестве в Средней Азии) // Этнографическое обозрение. – 2005. – № 3. – С. 12.
17. Селешников С.И. История календаря и хронология / Под ред. П.Г.Куликовского. – М., 1977.
18. Україна в словах. – К., 2004. – С. 441–442.
19. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину // Літопис Бойківщини. 1 / 19 (30) червень 1974. – С. 14.
20. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы. – М., 2004.

Надійшла до рекдолегії 21.06.07

Т. Ємець, канд. філос. наук

ВПЛИВ М. КОСТОМАРОВА НА ФОРМУВАННЯ ПОГЛЯДІВ В. ВЕРНАДСЬКОГО: УКРАЇНОЗНАВЧИЙ ВИМІР

Вплив Миколи Костомарова, одного із фундаторів українського культурного відродження другої половини XIX ст., на становлення світогляду Володимира Вернадського був значним, але здійснювався опосередковано: як через родину (батько був знайомий із засновниками Кирило-Мефодіївського братства, мати була родичкою соратника М. Костомарова – М. Гулака), так і через статті М. Костомарова у журналі "Основа", якими зачитувався в юності В. Вернадський.

Mykola Kostomarov's, one of the founders of the Ukrainian cultural revival of the second part of XIX century, influence on Volodymyr Vernadsky's world-view formation was significant, but it was performed indirectly: both through the family (his father was familiar with the founders of the Brotherhood of Saints Cyril and Methodius, his mother was M. Gulaka's relative, who was M. Kostomarov's companion-in-arms) and through M. Kostomarov's articles in the journal "Osnova", in reading of which V. Vernadsky was engrossed.

Глибокі та радикальні зміни, які відбулися на теренах України після здобуття нею незалежності актуалізують вироблення нової парадигми в поясненні сутності людини, її місця та ролі в суспільстві, впливу особистості на перебіг історичних процесів. В умовах українського сьогодення, в процесі націєтворення цей суто теоретичний напрямок наукових досліджень набуває практичного значення з огляду на необхідність осмислення історії українського народу. Серед різноманітних аспектів цієї проблеми надзвичайно важливим видається повернення до української культурної спадщини імен, які були в радянські часи штучно вилучені з ідеологічних міркувань.

В даному дослідженні розглянуто постаті М. Костомарова і В. Вернадського. Українське культурне відродження XIX ст. широко досліджується відомими науковцями, серед яких найбільш цікавими є позиції М. Поповича, Я. Грицака, М. Рябчука. Численні наукові роботи останніх років, де аналіз матеріалу проводився

з використанням спадщини В. Вернадського, зосереджувалися переважно на археографічних дослідженнях. Започаткувала цей напрям досліджень історик О. Апанович. Серед дослідників зв'язків В. Вернадського з Україною потрібно назвати академіка К. Ситника, архівознавців-істориків С. Кіржаєва, І. Гирича та ін. М. Поповичем та В. Шинкаруком розглядалися філософські погляди В. Вернадського. Не менш широко аналізується сучасними українськими науковцями і діяльність М. Костомарова, без якого усвідомити українське культурне відродження XIX ст. неможливо. Яскраві та самобутні дослідження постаті М. Костомарова здійснені українськими філософами А. Бичко, В. Горським, І. Огородником, М. Поповичем та ін. Але вплив постаті М. Костомарова на становлення світогляду В. Вернадського раніше не аналізувався.

Визначні культурні діячі М. Костомаров і В. Вернадський належали до різних поколінь. Володимир Вер-